

Razprava je važen doprinos k razjasnitvi pomembne ustanove v ljudski družbeni kulturi ne le z domačega, marveč tudi s širšega primerjalno-etnografskega gledišča.

Vilko Novak

DVE ZBIRKI MAKEDONSKIH LJUDSKIH PESMI

»Narod-ot je 'sekogašen (= večer) i velik pevec.« Te besede Konstantina Miladinova, prvega izdajatelja makedonskih ljudskih pesmi, veljajo v polni meri še danes. Da, prav za prav danes prihajajo do izraza boljše kakor kdaj koli prej v zgodovini tega najmlajšega južnoslovanskega naroda. Ni naključje, da sta v kratkem času po osvoboditvi izšli pri Državni založbi Makedonije že dve zbirki ljudskih pesmi, ena celo v dveh izdajah.

V rokah imam drugo izdajo antologije pod naslovom »Zbirka na makedonski narodni pesni«, Skopje, 1947 (220 strani). Urednik Blaže Koneski je pesmi izbral iz raznih težko dostopnih knjižnih ali periodičnih objav. V uvodu je lepo podčrtal pomen objavljanja ustne pesniške dediščine, ki naj bi po svoje podprla rast makedonske literature in knjižnega jezika. Zbirka je poljudna; narekovale so jo današnje makedonske kulturne razmere. »Mi potrebujemo v prvi vrsti poljudne izdaje, čim več in čim prej!« pravi Koneski, ki v folklornih zbirkah po pravici vidi sredstvo tako za zblížanje ljudskih množic z našo sodobno knjigo kakor za širjenje knjižnega jezika. Temu primerno je besedilo zbirke prirejeno, narečne posebnosti pa so odpadle ali so vsaj omljene. Za teksti je slovarček manj znanih besedi. Urednik toži, da prva izdaja sploh ni bila ocenjena v tisku, tako da se je za pripravo druge izdaje mogel opreti samo na lastni kritični čut. Obema izdajama pa je skupna naslednja osnovna težnja: da se v pesniški perspektivi prikaže zgodovinska pot makedonskega ljudstva in na tej podlagi osebno življenje makedonskega človeka. Na začetku najdemo pesmi, ki so v motivni zvezi s suženjstvom; nato sledi več ciklov drugih pesmi — mitičnih, ljubezenskih, šaljivih itd., vse do najnovejših, ki so nastale med osvobodilnim bojem. Lepo je končno, da tudi v tej poljudni izdaji urednik ni pozabil naglasiti potrebe po znanstveni izdaji: »Že zdaj moramo misliti na popolno znanstveno izdajo ljudske literarne dediščine z vsem, kar je potrebno v ta namen.«

Izredno zanimiva pa je druga zbirka: »Makedonski narodni pesni«, Skopje, 1948 (276 strani in 445 pesmi); uredil Vasil Iljoski. Po svojem nastanku predstavlja novost, ki jo je treba pozdraviti in bi jo kazalo posnemati. V južnoslovanski folkloristični praksi kaj takega nisimo poznali in menda tudi drugod ni nekaj vsakdanjega. Posebne ekipe zapisovalcev, ki jih je nalašč organiziralo makedonsko Ministrstvo za prosveto, so zasliševale zbrane pevce na dveh folklornih festivalih v Bitolju in Stipu 11. oktobra 1947 in verjetno nekaj dni prej in pozneje. Zapisovalci so zapisovali vse, kar so mogli čuti od pevcev, ki so se zgrnili na oba festivala iz vseh koticov Makedonije. Ker so natisnjene vse zapisane pesmi — ne glede na to, če so bile že kdaj prej objavljene ali pa če se v knjigi sami večkrat ponavljajo kot variante — nam zbirka lepo kaže, katere pesmi so žive in se danes pojō, obenem pa, katere pesmi so najbolj razširjene po raznih okrajih. Pokrajinsko urejeno gradivo je lepo pregledno. V okviru posameznih krajev so pesmi razvrščene tako, da na prvem mestu prihajajo lirčne: delovne, obredne, zgodovinske, socialne, družinske, osebne, humoristične; sledijo epično-lirčne, prav redke pa so epične. Ker je urednik pač mislil na to, da bi knjiga rabila tudi kot priručnik za preučevanje ljudske pesmi v šolah, se je pri razvrstitvi gradiva držal učnega načrta za pouk makedonske dediščine na gimnaziji. Taki ureditvi bi mogli nasprotovati, vendar se mi to zdi neumestno, ker je prav za prav vsaka »ureditev« neko utesnjevanje, in praktični vidiki so končno prav tako upoštevanja vredni kakor strokovno-načelni ali drugi. Zbirka ni nikaka antologija, a vendar moremo pritrditi uredniku, ko pravi: »V nekem pogledu pa je gradivo te zbirke vendarle izbor: pesmi so bile zapi-

sane od najboljših današnjih ljudskih pevcev; najboljši pevci pa z redkimi izjemami pojò tudi najlepše pesmi, čeprav pri izbiri svojega repertoarja dajo več na lepoto melodije kakor na lepoto teksta.« Škoda, da nam uredniško pojasnilo nič ne pove, če je bilo poskrbljeno in kako je bilo poskrbljeno za zapisovanje melodij. Tudi bi človek želel vedeti, če se posamezne pesmi v zbirkah pojò ali samo recitirajo, in katere pesmi so zapisane po narekovanju. Podoba današnjega življenja pesmi bi bila jasnejša, ko bi bila pri imenih pevcev navedena tudi njihova starost, pri imenih zapisovalcev pa poklic; pri obojih pogrešamo številke pesmi. V jezikovnem pogledu — po priznanju samega urednika — zbirka ne more rabiti kot povsem zanesljiv priročnik za študij posameznih makedonskih govorov; mnogi zapisovalci so bili namreč brez potrebnega znanja in priprav za to težko delo. Kljub vsemu pa podobne pomanjkljivosti nikakor ne morejo odvzeti zbirki že zgoraj poudarjene vrednosti, da namreč utira nova pota glede načina zbiranja gradiva. Ob razmeroma visoki nakladi — 10.000 primerkov — in prikupni obliki ni treba biti ravno prerok, da vidimo, da je zbirki zagotovljen uspeh.

Ob bogatem pesenskem gradivu obeh makedonskih zbirk se Slovenec tu in tam kar nehotè spomni na svoje domače ljudske pesmi. »Popital Stojan bela Boiana« (Koneski, 104) je kaj sorodna Štrekljevi »Sestra zastrupi brata« (SNP I, 156—8); »Ianko le, banko ubava« (Koneski, 31) je kakor naša »Deklica vojak« (SNP I, 56); »Izniknala jabolknica« (Koneski, 11) vsaj od daleč spominia na našo o »Zariki in Sončici« (SNP I, 71—2); nevesto iz Ilioskega pesmi št. 152 doleti podobna usoda kakor slovensko nesrečno nevesto Bredo; v pesmi »Ružo le, Ružo, mlada nevesto« (Koneski, 142) pa slišimo zamorčevo vprašanje Lepi Vidi: »Zakaj nisi več tako lepa kakor prva leta!« To je seveda komaj nekaj priložnostnih paberkov; sistematična primerjava bi dala vse drugače žetev. Naj omenimo samo še pesmico »Prela haba tri vretena« (Koneski, 158), kjer nastopa pretepač »Peda čovek, lakot brada«: ta, Valjavčev kajkavski Pedenj-človek (Nar. pripovedke, Zagreb, 1858, str. 180 sl.) in Nazorjev primorski Pedaljmžuša-Lakotbrade (Utva zlatokrila, 1916) nam dokazujejo, da je Levstik v svoji znani otroški pesmici enega in istega junaka razdvojil.

Toda še ena misel me obhaja ob prebiranju makedonskih ljudskih pesmi v izvorniku: zakaj so te tako slabo zastopane v razkošnem zborniku »Makedonska poezija« (Ljubljana, 1948, SKZ; uredil in uvod napisal Fran Petreč; prevedene so samo štiri pesmi iz antologije B. Koneskega). V uvodu je urednik najprej pravilno postavil ljudsko pesem v takle širok okvir: propad srednjeveške makedonske kulturne tradicije — stoletja turške okupacije — cerkev v najtežjih okoliščinah hrani knjižni zaklad, ustvarjen od 9. do 14. stoletja. »Ljudski ustvarjalni genij si je mogel najti svoj izhod samo v narodnih pesmih, ki so ostale dolega stoletja edino makedonsko literarno bogastvo.« Kasneje pa pisec uvoda nekako pozablja na ljudsko pesem. Pri bratih Miladinovih n. pr. nič ne omenja njunega folklornega zbirateljskega dela, ki je privedlo do izdaje makedonskih ljudskih pesmi v Zagrebu leta 1861. (To je eden najpomembnejših zbornikov svoje vrste ne samo pri Makedoncih, ampak sploh v zgodovini južnoslovenske folkloristike; poleg Vukovih zbornikov je ta eden med redkimi, ki so že v preteklem stoletju doživeli drugo izdajo — sredi 90-ih let v Soliji. Posebej opozarjam, da je makedonske ljudske pesmi iz zbirke bratov Miladinovih prevajal v slovenščino že Štefan Kocjančič, pa so njegovi prevodi obležali pozabljeni med ostalino.) Le tik pred zaključkom uvodnega eseja se urednik spomni, da »pregled makedonske poezije ne bi bil popoln, če se ne bi vsaj bežno ozrli« na ljudsko pesem, »zlasti tudi zato, ker je dajala največjo podporo nastanku umetne poezije«. Ne tem ne drugim tehtnim urednikovim besedam trenutno nimam kaj dodati, le izbor — številčno in kvalitetno prešibak — mi daje slutiti, da tu tiči nekaj drugega, globljega: pomanjkanje pravega odnosa do ljudske poezije, kar pa ni značilno samo za urednika »Makedonske poezije«, ampak za velik del slovenskih znanstvenih in literarnih delavcev. Prevajalec — Cton Zupančič — pri tem seveda

ne more biti prizadet. Da je on sam izbiral, kaj prevesti, verjetno ne bi bil šel mimo takih elementarnih pesniških izlivov, kakor je n. pr. naslednji (Koneski, stran 189):

Ni prela gora ni tkala,
sa zima bolna ležala,
kako mi dojde Gjurjovden,
sama se gora oblekla
sè vo zelena dolama,
sè vo zeleno kadife.

Toda o stvari bi bilo vredno spregovoriti drugje in obširneje. Le z javnim razpravljanjem o vprašanih naše folklore bomo namreč razčistili to in ono, kar nam je danes nejasno.

Milko Matičetov

MILENKO S. FILIPOVIĆ: GALIPOLJSKI SRBI. Beograd 1946, str. 124 (cir.)

Iz moravske Srbije so se verjetno v 17. stol. preselili na Galipoljski polotok Srbi, ki so se v vasi Karadža pogrčili, v Bajramiču pa so se ohranili. Po balkanskih vojnah so se pričeli vračati v domovino in so se po prvi svetovni vojni docela preselili v makedonsko mesto Pehčevo. Avtor je preiskal njih poreklo in preteklost, označil njih narečje, ki je resavsko-moravsko, ter po njih pripovedovanju opisal gospodarstvo, hišo, nošo, družbeno življenje, običaje, verovanja Galipoljcev v prehodni domovini; zapisal je nekaj pesmi in pripovedk, označil pesmi in ples. Delo, ki je tudi skromno ilustrirano, je izredno zaslužno in važno za srbsko etnografijo. Nam pa je pereč opomin, da bi s podobnimi prikazi morali rešiti podatke o Slovencih v Benečiji, Porabju, na Koroškem, ki so najbolj izpostavljeni hitri spremembi svojega življenja.

Vilko Novak

MUZEJI ŠT. 1 — 1948, BEOGRAD

Tako je naslov novemu beograjskemu časopisu za muzeološko-konservatorska vprašanja, ki ga ureja poseben uredniški odbor in ki je lani (1948) izšla njegova prva številka. Članke, ki jih prinašajo »Muzeji« na 151 straneh, moremo glede na njih vsebino porazdeliti v več skupin. V prvo skupino spadajo članki, ki več ali manj z načelnega politično-ideološkega vidika posegajo v sodobno problematiko muzejev in galerij v naši državi, v drugo skupino bi uvrstili članke s področja spomeniškega varstva, tretjo skupino bi imenovali etnografsko-folklorno, četrto arheološko, peto umetnostno-zgodovinsko, šesta obravnava delo muzejev itd. Skratka: 1. številka »Muzejev« se nam predstavlja s članki z različnih področij. Nujno se nam vsiljuje vprašanje, ali je pravilno, da je uredniški odbor odmeril časopisu tako širok delokrog, mnogo širši, kot ga napoveduje podnaslov časopisa, in dalje, ali bo časopis kos številnim raznovrstnim nalogam, ki mu jih nalaga ta obsežni delokrog. Praksa bo najbolje pokazala pot novemu časopisu. In na tej poti, ki naj bi šla zgolj v smeri reševanja muzeološko-konservatorskih vprašanj v današnjem času in ki naj bi torej bila v soglasju s podnaslovom časopisa, želimo »Muzejem« čim več uspeha!

Uredništvo našega časopisa veže dolžnost, da poroča predvsem o etnografsko-folklornih razpravah. O le-teh sodimo, da bi njih objava bila primernejša v posebnem časopisu za etnografijo in folkloro. Dr. Bor. Drobňaković, ravnatelj Etnografskega muzeja v Beogradu, je napisal pregled srbske etnografije od Vuka Karadžića do danes. Na ta pregled še posebej opozarjamo slovenske etnografe in folkloriste, dobro bo služil tudi slušateljem etnografsko-etnološke stolice na naši univerzi pri študiju srbske etnografije in folklorne. Naslednja etnografska razprava obravnava »pepeljare«, ki so se pred mnogimi leti bavili s proizvodnjo pepela po gozdovih na Hrvaškem, v Bosni in Srbiji. Avtor te razprave, dr. M. S. Filipović, je odličen poznavalec gradiva s tega področja. Razprava mora tudi nas zanimati, saj navaja avtor med »pepeljari« tudi Slovence. Poslednji članek iz te skupine je pregled proučevanja folklorne v ZSSR, napisal ga je znani sovjetski folkloristik P. Bogatyrev.